

<http://dx.doi.org/10.17951/kw.2018.25.173>

Kulturowo-ekonomiczne aspekty komunikacji międzykulturowej

Anna Rutkowska

 <https://orcid.org/0000-0003-1174-7743>

W artykule dokonano przeglądu różnorodnych klasyfikacji i typologii kultur (koncepcja G. Hofstede, F. Trompenaars, R. R. Gestelanda, Ch. Hampden-Turner, E. T. Halla). Określono też wpływ uwarunkowań kulturowych na sferę gospodarczą oraz ekonomiczne aspekty komunikacji międzykulturowej. Uwarunkowania kulturowe wpływają na funkcjonowanie instytucji ekonomicznych oraz społecznych, tworząc określony ład i porządek społeczno-ekonomiczny. Rozwój gospodarczy warunkuje kulturowy rozwój społeczeństwa, wpływając także pośrednio na dobrobyt ekonomiczny i poprawę warunków życia jednostek. Potrzeba komunikacji międzykulturowej uwidacznia się szczególnie w warunkach globalizacji gospodarczej i związanych z nią procesów ujednoczenia rynków, unifikacji produktów, znoszenia barier w handlu międzynarodowym i ekspansji działalności ogólnosiwiatowych koncernów i korporacji. Wymiar kulturowy globalizacji związany jest z dyfuzją, upodobnieniem się i wymieszaniem wzorów kulturowych, zwłaszcza w sferze konsumpcji. Globalizacji towarzyszy przeciwstawna jej lokalizacja, która łączy się z lokalizmem, partykularyzmem i fragmentacją. Współczesne uwarunkowania implikują zatem różne formy komunikacji międzykulturowej: poprzezkulturową, pomiędzykulturową, międzynarodową oraz globalną.

Słowa kluczowe: kultura, multikulturowość, ekonomia kultury

ANNA RUTKOWSKA, doktor, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; adres do korespondencji: Wydział Nauk Ekonomicznych UWM, ul. M. Oczapowskiego 4, 10-719 Olsztyn; e-mail: anna.rutkowska@uwm.edu.pl

Istota i wieloaspektowość pojęcia kultury

Pojęcie kultury jest jednym z powszechniejszych terminów nauk humanistycznych i społecznych. W nauce istnieje mnogość definicji kultury, których rdzeń i akcent znaczeniowy formułowane są w zależności od dyscypliny i szkoły naukowej. W toku badań nad kulturą wykształciły się takie dziedziny, jak filozofia kultury, historia kultury, antropologia kulturowa oraz różne szkoły naukowe, między innymi ewolucjonizm, funkcjonalizm czy strukturalizm. Autorzy definicji kultury, podejmując próbę analizy owego zjawiska, koncentrują się często na poszczególnych aspektach kultury, w zależności od celów i hipotez badawczych oraz ogólnego poglądu na życie społeczne. Pomimo prób stworzenia jednolitej dyscypliny naukowej, której zadaniem byłoby badanie kultury, uzgodnienie różnych teorii kultury okazuje się zazwyczaj niemożliwe¹. Podejmując próbę zdefiniowania pojęcia „kultura”, przywołać można stwierdzenie J. Herdera, oddające problematyczność definicyjną owego terminu, a mianowicie: „nie ma nic bardziej nieokreślonego niż słowo kultura”. Kultura (łac. *colere* – uprawa, dbać, pielęgnować, kształcenie) nie należy zatem do zjawisk, które można opisać w sposób jednoznaczny. Zgodnie z definicją słownikową, kultura rozpatrywana jest w kilku znaczeniach, jako „materialna i umysłowa działalność społeczeństw oraz jej wytwory; jako społeczeństwo rozpatrywane ze względu na jego dorobek materialny i umysłowy; jako odpowiednio wysoki poziom rozwoju społeczeństwa w jakimś zakresie; umiejętność obcowania z ludźmi; sztuczna hodowla komórek, tkanek, organów lub całych mikroorganizmów; jako rodzaj, gatunek lub odmiana rośliny uprawiane na danym terenie w celach użytkowych; jako teren uprawy tej rośliny i sama uprawa, bądź też jako struktura gleby uprawnej osiągnięta w wyniku zabiegów agrotechnicznych i racjonalnej gospodarki”².

Termin kultura wywodzi się ze starożytności. Początkowo oznaczał on praktykę nabożnej czci oddawanej bogom (łac. *cultus*)³. Kult bóstw roli i urodzaju – Persefony i Demeter – związany z rytualną uprawą ziemi sprawił, że w starożytnym Rzymie pojawiło się nowe pojęcie – *agricultura*, oznaczające kultywowanie,

¹ M. Czerwiński, *Kultura i jej badanie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985, s. 11.

² *Słownik Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, <https://sjp.pl/kultura> [dostęp: 30.05.2018].

³ P. Mazurkiewicz, *Europeizacja Europy*, Wydawnictwo: Studium Generale Europa, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2001, s. 26–37.

w sensie: uprawianie, pielęgnowanie, hodowla. Cyceon wprowadza pojęcie *cultura animi*; od tego czasu kultura jest w coraz większym stopniu kojarzona z racjonalną działalnością człowieka w zakresie kultywowania i pielęgnacji wyższych idei. Stopniowo dochodzi do przeciwstawienia sobie kultury i natury. Natura w takim podziale obejmuje wszystko to, co wyrosło samo z siebie i ma charakter biologiczny, natomiast kultura odnosi się do wytworów ludzkich, kultywowanych i przekazywanych z pokolenia na pokolenie za pomocą mechanizmów innych niż biologiczne. Wytwory kultury są ponadto charakterystyczne tylko dla działalności i aktywności człowieka⁴. W ujęciu klasycznym, kultura interpretowana jest jako kultywowanie dóbr i wartości naturalnych, dzięki czemu człowiek „uprawia” swój intelekt i wolę, a przez to rozwija uzdolnienia ducha i ciała, dochodząc stopniowo do pełni swojego człowieczeństwa. Owa uprawa nie dotyczy jednak zwykłego przekształcania natury. Toczy się ona we wnętrzu człowieka, a zatem kultura związana jest z osobistym trudem i wysiłkiem, dzięki czemu możliwe okazuje się uszlachetnianie wnętrza człowieka, a przez to również przemianę jego otoczenia⁵. Kultura jest związana z człowiekiem jako istotą prowadzącą społeczny tryb życia, a zatem społeczny kontekst kultury sprawia, że bez istnienia zbiorowości ludzkiej istnienie kultury w ogóle nie byłoby możliwe⁶. Wraz z rozwojem nauki i związanych z tym różnych podejść metodologicznych liczba sposobów rozumienia i definicji kultury wzrosła do kilkuset. Jeszcze na początku lat 50. ubiegłego stulecia, A. L. Kroeber i C. Kluckhohn doliczyli się prawie dwustu definicji tego pojęcia, proponując również autorską metadefinicję, zawierającą treść wspólną dla wszystkich znanych: „na kulturę składają się wzory sposobów myślenia, odczuwania i reagowania, nabyte i przekazywane głównie poprzez symbole stanowiące wraz z ich wcieleniami w wytworach ludzkich znamienne osiągnięcia grup ludzkich; zasadniczy trzon kultury stanowią tradycyjne (to znaczy historycznie narosłe i wyselekcjonowane) idee, a szczególnie związane z nimi wartości”⁷.

Warto również nawiązać do europejskich tradycji w sposobach rozumienia kultury. D. Wolton wskazuje na trzy podstawowe sposoby definiowania kultury.

⁴ Z. Sokolewicz, *Wprowadzenie do etnologii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974, s. 16.

⁵ B. Olszewska-Dyoniziak, *Człowiek – Kultura – Osobowość. Wstęp do klasycznej antropologii kulturowej*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2001, s. 53.

⁶ P. Mazurkiewicz, *Europeizacja Europy*, dz. cyt., s. 27–28.

⁷ Tamże, s. 26; zob. C. Kluckhohn, *Badanie kultury*, tłum. brak danych, [w:] *Elementy teorii socjologicznych*, red. J. Szacki, PWN, Warszawa 1975, s. 32.

W ujęciu francuskim, akcent położony jest na sam proces tworzenia kultury, następuje zatem identyfikacja kultury z dziedzictwem, tworzeniem, rozumieniem i wiedzą. W niemieckim sposobie rozumienia, kultura utożsamiana jest z całością dzieł i wartości, przedstawień i symboli, z dziedzictwem i pamięcią, jakie są udziałem wspólnoty w jakimś konkretnym momencie historycznym. Najbardziej antropologicznym jest sposób anglosaski, w którym kładziony jest nacisk na style zachowań, praktyki życia codziennego, historię, a także obrazy i mity⁸.

Omawiając istotę kultury, należałoby także zwrócić uwagę na zależności występujące pomiędzy kulturą a cywilizacją. Według F. Konecznego, cywilizację należy uznać za metodę struktury życia zbiorowego. Różnice między cywilizacjami wynikają z różnic w sposobach stanowienia i egzekwowania prawa, z odmiennej postawy wobec czasu, odmiennych relacji między prawem publicznym a prywatnym, odmiennych źródeł prawa, czyli ogólnie mówiąc przejawów organizacji społeczeństw, które pojawiają się dopiero wraz z rozwojem życia społecznego, nie istnieją natomiast w kulturach przedcywilizacyjnych⁹. Zdaniem A. Toynbee'go, cywilizacja jest najmniejszą jednostką, w obrębie której proces historyczny jest zrozumiały i daje się studiować. Cywilizacja jest w tym przypadku utożsamiana ze wspólnotą zasad i ideałów, jakie ją wyróżniają z otoczenia. Studiowanie procesu historycznego w strukturach mniejszych niż cywilizacja okazuje się zawodne, gdyż zbyt wielkie znaczenie mają wówczas różne aspekty o charakterze subiektywnym czy wręcz politycznym i ideologicznym. Interpretacja różnic między kulturą a cywilizacją w ujęciu A. Piskozuba to próba syntezy między podejściem F. Konecznego i A. Toynbee'go: „przejdźmy obecnie do wskazania podstawowej różnicy między kulturą a cywilizacją. Ponieważ wszelka działalność ludzka mieści się w pojęciu kultury, każde społeczeństwo ludzkie uczestniczy w kulturze, stanowi jakąś formę kulturową. Nie każde jednak społeczeństwo uczestniczy w cywilizacji: istniało wiele społeczności przedcywilizacyjnych, mających swoją kulturę, ale niemających cywilizacji. [...] Możemy zatem powiedzieć, że każde społeczeństwo uczestniczy w jakiejś kulturze, ale nie każde uczestniczy w cywilizacji: ponadto każda cywilizacja jest kulturą, ale nie każda kultura ludzka jest cywilizacją¹⁰. Zależności między kulturą a cywilizacją S. Tkocz przedstawia następująco:

⁸ P. Mazurkiewicz, *Europeizacja Europy*, dz. cyt., s. 27.

⁹ A. Piskozub, *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2000, s. 16.

¹⁰ Tamże, s. 15–16.

„kultura to całokształt duchowego i materialnego dorobku ludzkości, wytworzonego w ogólnym rozwoju historycznym. W obrębie kultury znajdują się religie, prawa, idee, wartości, dzieła sztuki i owoce nauki, a także instytucje i struktury społeczne. Kultura jest przede wszystkim komunikacyjną przestrzenią międzyludzką, w której nieustannie trwają procesy duchowe, twórcze i społeczne oraz akty dzielenia się wartościami, ideami, dziełami. Kiedy komunikacja międzyludzka przestaje być bezpośrednia i dokonuje się za pomocą elementów pośredniczących, takich jak: narzędzia, maszyny, różnego rodzaju urządzenia, technologie, wówczas kultura przekształca się w cywilizację. Rozwój cywilizacji w logiczny sposób powoduje ograniczenie czynnika ludzkiego. Im wyższa cywilizacja, tym bardziej odległy jest człowiek od swych wytworów i technologii. Cywilizacja służy kulturze. Od zarania ludzkości, od zastosowania pierwszego pługa, narzędzi łowieckich czy broni, były ze sobą nierozdzielnie związane i wpływały na siebie nawzajem. Jednakże w kulturze Zachodu już od Renesansu związki te zaczęły się urywać w coraz to nowych dziedzinach życia”¹¹. Taki punkt widzenia jest najbliższy optyce intelektualnej reprezentowanej przez myślicieli chrześcijańskich. Według J. Maritaina, „ostatecznie kultura i cywilizacja stały się u nas prawie synonimami [...]. Jednak, ponieważ słowo »kultura« wyraża przede wszystkim aspekt racjonalny i moralny, a słowo »cywilizacja« aspekt polityczny i organizacyjny, który dotyczy tego samego rozwoju ludzkiego, dlatego też słowo pierwsze ma ze swej natury sens ogólniejszy”¹².

Podsumowując, wyodrębnić można cztery wspólne elementy różnego rozumienia pojęcia kultury. Za główną siłę sprawczą kultury uważa się oparte na współpracy działanie ludzkie, zakładając, że związane z tym działaniem czyny są dokonywane przez człowieka jako istotę rozumną i społeczną; wytwory kultury mają charakter dóbr i wartości, które zaspokajają ludzkie potrzeby; natura jest przedmiotem i zarazem polem współpracy ludzi w procesie wytwarzania dóbr i wartości kultury; podstawowym celem aktywności w zakresie wytwarzania dóbr i wartości kultury jest doskonalenie natury samych ludzi, w ujęciu materialnym i duchowym¹³. Kultura rozpatrywana w ujęciu statycznym jest zespołem wartości tworzonych przez współdziałanie społeczne za pośrednictwem rozumnej współ-

¹¹ S. Tkocz, *Gość w dom*, „Gość Niedzielny” 2002, nr 28, s. 2.

¹² F.W. Bednarski, *Teologia kultury*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2000, s. 10–11.

¹³ Tamże, s. 11.

pracy ludzi z naturą, by uczynić ją lepszą (doskonalszą). Kultura jest więc wynikiem materialnej i duchowej działalności człowieka w postaci wartości, dóbr i zdobywcy kulturowych. W ujęciu dynamicznym, kultura jest kształtowaniem i doskonaleniem życia ludzkiego oraz przyrody przez współpracę ludzi. Wyodrębnić można zatem kulturę ekonomiczną, której wytworami są wartości i dobra zaspokajające potrzeby materialne; kulturę techniczną, której wytworami są narzędzia, maszyny oraz inne przedmioty użytkowe; kulturę fizyczną, której wytwory przyczyniają się do zapewnienia zdrowia i sprawności fizycznej ciała; kulturę intelektualną, kształtującą wiedzę, inteligencję, pamięć; kulturę artystyczną, której wytwory służą przeżywaniu przez człowieka refleksji oraz doznań o charakterze estetycznym i refleksyjnym; kulturę moralną, przyczyniającą się do kształtowania cnót oraz rozróżniania dobra od zła; kulturę nadprzyrodzoną, której wytwory służą zaspokajaniu potrzeb duchowych człowieka; a także kulturę polityczną, mającą za zadanie służyć dobru wspólnemu przy określonym sposobie rozumienia i sprawowania władzy¹⁴. Z przedstawionych sposobów rozumienia kultury wynika jej ścisły związek z gospodarką jako sposobem i działaniem ukierunkowanym na zaspokajanie ludzkich potrzeb.

Komunikacja międzykulturowa jako przestrzeń koegzystencji wielu kultur

Procesy globalizacyjne i glokalizacyjne, integracja ekonomiczna i rewolucja technologiczna, migracje i wzrost mobilności ludzi, zmiana postaw konsumentów i homogenizacja kultur czynią współczesny świat coraz „mniejszym” i jednocześnie coraz bardziej dostępnym. W obliczu postępującej multikulturowości, przejawiającej się we wszystkich aspektach życia indywidualno-społecznego człowieka, począwszy od sfery aksjologicznej, a skończywszy na ekonomicznej, bardziej niż kiedykolwiek uwidacznia się potrzeba dialogu z poszanowaniem odmienności i różnorodności międzykulturowej. Ze wszech miar uzasadnione wydają się zatem być próby wyznaczania standardów komunikacji w perspektywie międzyludzkiej i wielokulturowej. Każda forma interakcji i współdziałania między

¹⁴ Tamże, s. 12–13.

ludźmi opiera się na procesie komunikacji, który określany jest jako niezbędny element społecznego funkcjonowania człowieka i warunek konieczny istnienia relacji społecznych. Funkcjonowanie w społeczeństwie opiera się na akcie komunikacji, umożliwiającym reakcję między dwiema jednostkami dążącymi do realizacji określonych celów lub wartości. Zgodnie ze *Słownikiem Języka Polskiego*, komunikacja jest „porozumiewaniem się, przekazywaniem myśli, udzielaniem wiadomości, łącznością”¹⁵. Komunikowanie jest procesem intencjonalnym, a zatem ukierunkowanym na przekaz werbalny lub niewerbalny pomiędzy adresatem a odbiorcą określonego komunikatu. W procesie komunikowania następuje wymiana przekazu celem wywierania wpływu lub zmiany zachowania określonego odbiorcy. Do podstawowych elementów procesu komunikowania zalicza się: nadawcę, przekaz, kanał, odbiorcę, szumy, kontekst oraz sprzężenie zwrotne. O sposobach posługiwania się mową przez ludzi, mechanizmach niejawnego przekazywania i uzyskiwania informacji przez wypowiedź oraz sposobach rozumienia komunikatów traktuje pragmatyka. Wpływ języka na cały akt komunikacji przejawia się w pełnionych przez niego funkcjach. Budowa języka i sposób jego użycia (funkcja poznawcza), przekładają się na klasyfikacje otaczającego świata, umożliwiając doświadczenie poznawcze rzeczywistości i utrwalenie jego przeżycia. Funkcja generatywna jest cechą definicyjną języka, który stanowi podstawę do budowy i recepcji części aktu komunikacji. Wypowiedzi pełnią natomiast funkcję kulturotwórczą, gdyż działania językowe umożliwiają wyszukiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie doświadczeń dla następnych pokoleń, a także funkcję socjalizującą, gdyż dzięki językowi możliwe jest jednoczenie członków danej społeczności oraz podtrzymywanie istniejących więzi społecznych¹⁶. Komunikacja międzykulturowa rozumiana jest natomiast jako wszelkie oddziaływanie między różnymi kulturami, mające na celu nawiązanie kontaktów pomiędzy nimi

¹⁵ *Słownik Języka Polskiego*, <https://sjp.pl/komunikacja> [dostęp: 30.05.2018].

¹⁶ <http://fabryka-jezyka.bn.org.pl/?p=600> [dostęp: 23.01.2018].

i wzajemne poznanie. Brak komunikacji prowadzić może do nieznamomości innych kultur i napięć, skutkujących konfliktem kultur.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się cztery rodzaje (formy) komunikacji międzykulturowej¹⁷: komunikację poprzekulturową, pomiędzykulturową, międzynarodową oraz globalną. Komunikacja poprzekulturowa (ang. *cross-cultural communication*) odbywa się między różnymi grupami wewnątrz jednej kultury narodowej. W państwie, będzie to komunikacja pomiędzy poszczególnymi jednostkami struktury państwowej (np. jednostki administracji państwowej, poszczególne partie polityczne). Komunikacja tego typu dotyczy w głównej mierze różnic, które dzielą wspólnotę narodową. Komunikacja pomiędzykulturowa (ang. *inter-cultural communication*) zachodzi pomiędzy uczestnikami różnych kultur narodowych czy etnicznych. Obejmuje kontakty wszystkich ludzi należących do różnych kultur, ale stykających się ze sobą przy okazji wspólnego życia. Przykładem takiej formy komunikacji jest turystyka międzykulturowa i Unia Europejska, będąca pojedynczym podmiotem na arenie międzynarodowej, komunikującym się również z innymi podmiotami jako jednolity blok sprzymierzeńców. Wewnątrz jednak jest ona tworem zbudowanym z poszczególnych grup narodowych, kulturowych i etnicznych, w obrębie którego poszczególni obywatele poszczególnych państw członkowskich, grup kulturowych i etnicznych komunikują się ze sobą na poziomie interpersonalnym. Komunikacja międzynarodowa (ang. *international communication*) polega na komunikowaniu się między sobą instytucji należących do różnych kultur narodowych (np. rządy państw). Ta forma komunikacji dotyczy także regulacji komunikacji i komunikowania, a głównym jej celem jest wpływ na politykę, obronność i gospodarkę. Szczególnym przypadkiem komunikacji międzynarodowej są media zagraniczne. Komunikacja globalna (ang. *global communication*) swym zakresem obejmuje najszerzy wymiar komunikacji i przybiera na znaczeniu wraz z rozwojem technologii komunikacyjnych i postępowaniem cywilizacyjnym. Ta forma komunikacji odbywa się przeważnie na poziomie instytucji i jest szczególnym przypadkiem komunikacji międzynarodowej. Nawiązuje do zagadnień konfliktów ideologicznych, interesów ekonomicznych państw i dotyczy głównie wpływu komunikatów dla kultury narodowej.

¹⁷ J. Mikułowski Pomorski, *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2003; J. Mikułowski Pomorski, *Jak narody świata porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2012.

Kultura, będąc tworem tożsamości zbiorowej, jest też nieuchronnie czynnikiem różnicującym grupy, źródłem odmienności. Różnorodność kulturowa wyraża się w istnieniu w danej grupie lub organizacji członków, różniących się od siebie pod względem płci, wieku lub narodowości¹⁸. Pojawiające się różnice kulturowe związane są najczęściej z nieznaną kulturą, obyczajów, tradycji czy też języka odbiorcy w komunikacji, który stanowi często główną barierę porozumienia. Nieznajomość kultury odbiorcy może niekorzystnie i negatywnie wręcz wpływać na proces porozumiewania się. Każda kultura ma swój system poznawczy, który jest oparty na przeszłości, czyli historii i związanych z nią doświadczeniach, co niewątpliwie wpływa na sposób rozumienia i interpretacji komunikatów. Kultura stanowi więc sumę tych wszystkich sposobów, w jakie grupy różnią się od innych grup, przedstawia to, co jest wspólne w grupie i to, co jednocześnie nie jest podzielane poza nią. Zdaniem G. Hofstede, kultura jest kolektywnym zaprogramowaniem umysłu, które wyróżnia jedną grupę społeczną od innych¹⁹. R. Kapuściński zwraca uwagę na zjawisko zderzenia kultur, wynikające z faktu, iż ludziom jednej kultury bardzo trudno przychodzi wyzbywanie się jej, przyjmowanie nowej, odmiennej. Zazwyczaj zderzenie kulturowe rodzi sytuacje konfliktowe i opozycje. Nawet zmieniając swoje miejsce na ziemi ludzie pragną zachować własne korzenie, swoją tożsamość²⁰. Współcześnie obserwować można także zjawisko tzw. globalności, przejawiające się w przenoszeniu problemów globalnych na społeczności lokalne. Globalność wyrasta na gruncie ekstrapolacji zjawisk globalnych na mikrostruktury i jest funkcją procesów integracyjnych i migracji²¹. Komunikacja międzykulturowa zakłada pewną specyficzność sytuacji komunikacyjnej, którą uzasadnia się różnicami kulturowymi. Przyjmuje się zatem, że jej uczestnicy reprezentują różne kultury. Badania tzw. standardów i wymiarów kulturowych, odnoszą się zasadniczo do kultur narodowych. Wartość poznawcza owych standardów przekłada się w praktyce na zapobieganiu błędom kulturowym

¹⁸ R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1996, s. 705.

¹⁹ S. Dzięcielska, *Znaczenie różnic kulturowych w zarządzaniu*, „Seria SWSPiZ: Studia i monografie” 2009, nr 22, s. 173–174.

²⁰ I. Jaruga-Nowacka, *Polityka wielokulturowości*, [w:] *Materiały z konferencji: Wielokulturowość i migracje*, red. M. Kozień, PROXENIA, Warszawa 2005, s. 16.

²¹ A. Zaporowski, *Czy komunikacja międzykulturowa jest możliwa? Strategia kulturoznawcza*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2006, s. 7.

i unikaniu nieporozumień na tle kulturowym. Znajomość standardów jest zaś niezbędna do nabycia kompetencji interkulturowej. Wiek XXI jest z jednej strony wiekiem wielokulturowości i globalizacji, z drugiej zaś, w rodzimych kulturach coraz częściej spotkać można przedstawicieli innych kultur, co czyni komunikację międzykulturową istotnym problem współczesności. Jak stwierdza E. T. Hall, „kultura jest komunikacją, a komunikacja kulturą”²². Ocena wpływu komunikacji międzykulturowej na ład społeczny i dobrobyt ekonomiczny uwzględniać powinna teorię opisującą procesy komunikowania się na poziomie kulturowym. Zgodnie z teorią adaptacji kulturowej, opierającą się na założeniach teorii redukcji niepewności Ch. Bergera i R. J. Calabrese, a zaproponowaną przez W. B. Gudykunsta, istotą komunikacji międzykulturowej jest język interakcji. Ważnym jest także fakt, czy jej uczestnicy należą do kultur słabo czy mocno uzależnionych od kontekstu. Redukowanie niepewności w kulturach uzależnionych od kontekstu polega na przewidywaniu, czy partner będzie stosował się do norm kulturowych, podczas, gdy w kulturach słabo uzależnionych od kontekstu redukcja niepewności polega na przewidywaniu zachowań indywidualnych²³. Teoria adaptacji kulturowej w znaczący sposób wpłynęła na opis procesów akulturacji i opierała się na dwóch zasadniczych czynnikach: niepewności i niepokoju, będących jednocześnie kluczowymi pojęciami ekonomicznymi. Ryzyko i niepewność w znaczący sposób warunkują prowadzenie międzynarodowej działalności gospodarczej i nabierają szczególnego znaczenia w transakcjach, negocjacjach i umowach biznesowych zawieranych przez przedstawicieli różnych kultur. W kontaktach międzykulturowych, kompetencja komunikacyjna, będąca zdolnością używania przez człowieka wszystkich systemów semiotycznych, dostępnych dla niego, jako członka danej wspólnoty społeczno-kulturowej, przekłada się na poziom kompetencji kulturowej, w której znaczenie określonego przedmiotu lub czynności zależy w dużym stopniu od kontekstu kulturowego, w jakim występuje²⁴. Kultura jest „ekspansją zarówno umysłu, jak i mózgu. Tkwi więc w umyśle człowieka, ale istnieje poza nim, w zewnętrznym świecie. Kultura sama w sobie jest zbiorem sytuacyjnych modeli zachowań i sposobów myślenia. W procesach

²² E.T. Hall, *Bezgrośny język*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987, s. 8–11.

²³ M. Zuber, *Komunikowanie międzykulturowe*, [w:] *Studia z teorii komunikowania masowego*, red. B. Dobek-Ostrowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 33–34.

²⁴ J. Frasz, *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 60.

międzyludzkiej komunikacji następuje internalizacja modeli, choć człowiek jest *par excellence* organizatorem budującym modele”²⁵.

Na gruncie komunikacji międzykulturowej wyróżnić można różne typy kultur narodowych, między innymi typologie kultur zaproponowane przez G. Hofstede i F. Trompenaarsa. Autorem jednej z najczęściej przedstawianych w literaturze typologii kultur jest holenderski psycholog społeczny G. Hofstede. W swoich badaniach nad zależnościami między kulturą organizacyjną a kulturą narodową wykazał, że pewne wzorce myślenia, odczuwania i zachowania, które odróżniają członków jednej organizacji od drugiej (kultura organizacyjna), są charakterystyczne dla przedstawicieli danego narodu. Klasyfikację kultur G. Hofstede oparł na konfucjańskim syndromie kultury, w którym na pierwszy plan wysuwają się zróżnicowane stosunki społeczne oraz pojmowanie rodziny jako organizacji społecznej. Model ten został współcześnie uzupełniony przez M. H. Bonda o orientację długoterminową lub krótkoterminową. W nawiązaniu do konfucjańskiej teorii, orientacje te oparte zostały na dynamicznym charakterze kultur Dalekiego Wschodu, charakteryzujących się wytrwałością w dążeniu do osiągnięcia celu, kształtowaniu relacji międzyludzkich według statusu jednostek oraz potrzebą poszanowania tradycji²⁶. G. Hofstede wyróżnił pięć głównych wymiarów kultur narodowych, którymi są: dystans władzy, indywidualizm i kolektywizm, męskość i kobiecość, stosunek do niepewności oraz orientacja krótko- i długoterminowa²⁷. Dystans władzy (ang. *Power Distance Index – PDI*) to zakres oczekiwań i akceptacji dla nierównego rozkładu władzy, wyrażany przez mniej wpływowych członków instytucji lub organizacji. Określa on zatem relacje między przełożonymi i podwładnymi oraz między władzą a obywatelem. Dystans władzy jest także odzwierciedleniem stopnia akceptacji dla nierówności społecznych, stopnia autorytarności władzy oraz stopnia posłuszeństwa wobec rodziców i przełożonych. Dystans ten może się różnić w zależności od pozycji społecznej, poziomu wykształcenia i zawodu. W krajach o dużym dystansie władzy (Malezja, Gwatemala, Panama, Filipiny, Meksyk, Wenezuela, Arabia Saudyjska, Ekwador, Indonezja, Afryka Wschodnia, Indie, Kraje byłej Jugosławii, Singapur) istnieje duża zależność podwładnych od przełożonych. Ponadto państwa te są w znacznie

²⁵ E.T. Hall, *Poza kulturą*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984, s. 15.

²⁶ M. Szopski, *Komunikowanie międzykulturowe*, WSiP, Warszawa 2005, s. 63.

²⁷ G. Hofstede, *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*, tłum. M. Durska, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 384.

większym stopniu dotknięte korupcją. Mały dystans władzy reprezentują kraje takie jak: Austria, Izrael, Dania, Nowa Zelandia, Irlandia, Szwecja, Norwegia, Finlandia, Szwajcaria, Niemcy, Wielka Brytania, Kostaryka, Holandia, Australia, Kanada i USA. Przyczyny zróżnicowania w tym aspekcie tkwią w szerokości geograficznej kraju (im większa tym niższy dystans), liczbie ludności w danym kraju (im większa liczba ludności tym większy dystans), zamożność kraju (im większa, tym niższy dystans)²⁸. W sensie politycznym kultury reprezentujące wysoki dystans władzy charakteryzują się preferencjami w autorytarnych formach rządów, podczas gdy kultury o niskim dystansie władzy postulują równość wszystkich ludzi. Decyzje w tych kulturach podejmowane są demokratycznie, w oparciu o równość głosu i wzajemny dialog. Polityczny aspekt ich funkcjonowania oparty jest na demokracji aniżeli na rządach autorytarnych²⁹.

Drugi wymiar (typ) kultur narodowych w perspektywie komunikacji stanowi kolektywizm i indywidualizm (ang. *Individualism – IDV*) i różnicuje kultury pod względem ich zorientowania na grupę lub jednostkę. Indywidualizm jest właściwością społeczeństw, wewnątrz których więzi są luźne, a jednostka skoncentrowana jest przede wszystkim na sobie i własnych potrzebach. Kolektywizm zaś jest właściwy społeczeństwom, w których ludzie od momentu narodzin należą do silnych i spójnych grup, zapewniając jednostce opiekę i ochronę, za co ich członkowie odwzajemniają się niekwestionowaną lojalnością. Większość społeczeństw jest społeczeństwami kolektywistycznymi, w których pozycję jednostki wyznacza przynależność do grupy. W nielicznych społeczeństwach indywidualistycznych pozycję jednostki wyznaczają jej własne przymioty. Kolektywizm często jest częściowo skorelowany z dystansem władzy. Kultury indywidualistyczne są „kulturami winy”, zaś kolektywistyczne „kulturami wstydu”, bowiem wina jest sprawą indywidualną, wstyd zaś problemem całej grupy. Podejście kolektywistyczne cechuje także skłonność do „zachowania twarzy”, natomiast podejście indywidualistyczne „zachowanie osobistej godności”³⁰. Krajami indywidualistycznymi są kraje anglosaskie i USA, natomiast kulturami kolektywistycznymi charakteryzują się Japonia, Wenezuela, Pakistan. Kultura polska i niemiecka są uważane za indywidualistyczne, chociaż występują w nich także wyraźne tendencje kolektywistyczne. Z wymiarem kolektywizmu i indywidualizmu związany jest także podział

²⁸ Tamże, s. 78–80.

²⁹ M. Szopski, *Komunikowanie międzykulturowe*, dz. cyt., s. 62.

³⁰ G. Hofstede, *Kultury i organizacje*, dz. cyt., s. 88, 89.

na cywilizację wschodu i cywilizację zachodu. Wyniki licznych badań socjologiczno-antropologicznych szeroko opisywane w literaturze przedmiotu świadczą o istotnych różnicach kulturowych między cywilizacją Zachodu i Wschodu. Pojęcie Wschodu istniejące w zbiorowej kulturowej świadomości nie jest jednolite, ale wielowymiarowe. Dla przykładu, w XVI i XVII wieku w polskiej świadomości pojęcie Wschodu nie posiadało negatywnych konotacji. Wschód kojarzył się Polakom z wielką i inspirującą kulturą, znajdując jednocześnie wyraźne miejsce w polskiej kulturze. Orientalizm stał się istotnym elementem kultury oraz identyfikacji w ówczesnym świecie. Sama idea sarmatyzmu silnie odróżniała obywateli Rzeczypospolitej od mieszkańców Europy Zachodniej, zbliżając ich zdecydowanie do Wschodu. Wśród polskiej szlachty istniało jednocześnie przekonanie o europejskiej orientacji i dziedzictwie. Dualistycznie postrzegano również systemy wartości, oddzielające Rzeczpospolitą od kulturowego Wschodu. Europejskość utożsamiana była z takimi wartościami jak wolność, prawo i samorządność, które przeciwstawiane były wschodniemu despotyzmowi rosyjskich carów i tureckich sułtanów. Należy jednak przy tym podkreślić, iż sam Wschód nie był postrzegany w sposób negatywny, stanowił raczej inspirację. Momentem przełomowym w postrzeganiu Wschodu stał się triumf kapitalizmu w Europie. Wówczas bowiem pojawiło się wyraźne rozróżnienie na bogate i rozwinięte kapitalistyczne państwa Zachodu oraz bierne, zacofane i wyzyskiwane kraje Wschodu. Ta niekorzystna optyka spojrzenia zapisała się niestety na stałe w świadomości europejskiej, również polskiej. Nastąpiło także wyraźne rozdzielenie Europy na Zachód i Wschód, które wzbudziło w mieszkańcach Polski wyraźną chęć silnego oddzielenia się od cywilizacji Wschodu, kojarzonej potocznie z ekonomicznym zacofaniem³¹. Kultura europejskiego Zachodu, początkowo już w średniowieczu, a w pełni w czasach nowożytnych, rozszczepiła się na różne wersje, spośród których trzeba wymienić przynajmniej pięć: włoską, francuską, niemiecką, hiszpańską i anglosaską. Wśród cech różnicujących społeczeństwa zachodnie od niezachodnich należy wymienić dziedzictwo starożytności klasycznej, katolicyzm i protestantyzm, języki europejskie, rozdział władzy duchowej i świeckiej, rządy prawa, pluralizm społeczny, gremia przedstawicielskie i indywidualizm. Cywilizacje zachodnie opierają się na trzech głównych filarach, którymi są: filozofia grecka, prawo rzymskie i chrześcijaństwo. Cywilizacje wschodnie również czerpią z dorobku klasycznego

³¹ <http://www.laboratoriumkultury.us.edu.pl/?p=31532> [dostęp: 23.01.2018].

dziedzictwa, lecz w znacznie mniejszym stopniu. Elementem różnicującym kulturę zachodnią i wschodnią, oprócz religii, jest także język i pismo. Z początkiem państw narodowych obowiązująca przez wielki w Europie Zachodniej łacina, z czasem zastąpiona została przez mnogość i różnorodność języków narodowych. Głównymi językami Wschodu są natomiast język japoński, hindi, mandaryński, rosyjski i arabski. Kultura Zachodu cechuje się dychotomią władzy duchowej i świeckiej, Boga i cesarza, kościoła i państwa. W islamie Bóg jest cesarzem, w Chinach i Japonii cesarz jest Bogiem, w prawosławiu natomiast Bóg to młodszy partner cesarza. Społeczeństwo zachodnie jest bardzo pluralistyczne, podczas gdy zachodnie cechuje kolektywizm. Europejczyków cechuje wysoki poziom indywidualizmu, orientacja na samych siebie i analityczny sposób myślenia. W perspektywie komunikacji międzykulturowej, postrzeganie świata przez pryzmat indywidualizmu skutkuje większą skłonnością społeczeństw zachodnich do otwartości i zawierania nowych relacji, nawet spoza swojego kręgu kulturowego, grupy społecznej czy religijnej. We wschodnich społeczeństwach kolektywistycznych jednostki są z kolei uwikłane w sieci zależności od przyjaciół i krewnych. Dobrobyt ekonomiczny nie jest uwarunkowany tylko i wyłącznie indywidualną pracą poszczególnych jednostek, lecz zależy także od współpracy z innymi członkami danej społeczności, co daje im poczucie bezpieczeństwa i pozwala na identyfikację w grupie. Własność jest zatem często współwłasnością, co stanowi podatny grunt dla rozwoju idei *sharing economy*, czyli gospodarki opartej na współdzieleniu szeroko rozumianych zasobów. Czynniki środowiskowe na przestrzeni dziejów wpływały na ewolucję kultury w różnych społeczeństwach. W pewnych warunkach tylko silna współpraca w obrębie danej grupy społecznej mogła zapewnić przetrwanie, dobrobyt i rozprzestrzenienie się jej członków na coraz większe tereny. Ludzie Zachodu postrzegani są dziś jako wykształceni, zindustrializowani, bogaci i demokratyczni. W myśleniu Azjatów dominuje natomiast kolektywizm z holistycznym podejściem do otaczającego świata. Społeczeństwa Wschodu są zatem bardziej ze sobą powiązane i od siebie zależne. Zgodnie z hipotezą postawioną przez T. Talhelma – tzw. hipotezę ryżu – sposób myślenia ludzi Wschodu i Zachodu ukształtowało to, co uprawiali ich przodkowie: ryż lub pszenicę. Uprawa ryżu wymaga od rolników dodatkowej współpracy. Antropolodzy zajmujący się rolnictwem w starożytnych Chinach twierdzą, że uprawa pola ryżowego wymagała dwa razy więcej godzin pracy, niż zajmowanie się pszenicą. Ponadto,

w świetle przeprowadzonych współczesnych badań, w których naukowcy na podstawie specjalnych rysunków oraz zawierania umów biznesowych między znajomymi i obcymi oceniali sposób myślenia (analityczny lub holistyczny) i indywidualizm respondentów dowiedli, że Chińczycy z terenów ryżowych rysowali swoją postać (koło) takiej samej wielkości jak postaci przyjaciół. Tymczasem osoby z terenów pszenicznych rysowały siebie średnio o 1,5 mm większych. Ponadto Amerykanie przedstawiali samych siebie jako kółko średnio o 6 mm większej średnicy niż inne postaci na obrazku, a Europejczycy 3,5 mm większe, Japończycy rysowali natomiast samych siebie nieznacznie mniejszych od innych³². Znajomość poszczególnych kręgów kulturowych z pewnością przyczynia się do skuteczności komunikacji międzykulturowej. Szczególnie istotne znaczenie w tym aspekcie przypisuje się na gruncie nauk o zarządzaniu, co wynika chociażby z coraz powszechniejszego zjawiska nawiązywania współpracy międzynarodowej, zawierania kontraktów biznesowych i przepływie towarów między światem Zachodu i Wschodu. Wydaje się zatem, że w obliczu coraz szybszego rozwoju handlu międzynarodowego i sieci wzajemnych powiązań ekonomicznych największych gospodarek świata: amerykańskiej, europejskiej, rosyjskiej, azjatyckiej, znajomość poszczególnych kultur jest nieodzownym elementem, a wręcz warunkiem koniecznym do efektywnej komunikacji i współpracy międzykulturowej.

Trzecim wymiarem (typem) kultury narodowej jest według G. Hofstede kobiecość i męskość (ang. *Masculinity* – *MAS*). Wyznaczniki kultur męskich i kobiecych związane są z rolą, jaką kobiety odgrywają w polityce i biznesie, a także z postrzeganiem związków, małżeństwa i kwestii równouprawnienia. W kulturach kobiecych zachowania obu płci są podobne i zbliżają się do bieguna kobiecego, podczas gdy w kulturach męskich istnieje większe zróżnicowanie między rolami przypisywanymi płciom. Jednocześnie zachowania obu płci są bliższe bieguna męskiego, niż w kulturach kobiecych. Dla krajów męskich charakterystyczne są aktywność, agresywność, ciągłe konkurowanie i zdobywanie, a osiągnięcie sukcesów zawodowych wymaga stanowczości. Członkowie tego typu kultury utożsa-

³² http://wyborcza.pl/piatekekstra/1,129155,15967884,Wschod_kontra_Zachod.html [dostęp: 23.01.2018].

miają się z twierdzeniem, że „mężczyzna powinien rządzić, kobieta – wychowywać”³³. W społeczeństwach kobiecych dominuje nastawienie na drugiego człowieka oraz budowanie więzi międzyludzkich. Podstawowymi uwarunkowaniami różnic międzykulturowych w ramach tego wymiaru są tradycja i historia. Kultury krajów skandynawskich, reprezentujące kulturę kobiecą (Dania, Norwegia, Szwecja) cechują się silnym przywiązaniem do równouprawnienia kobiet, tolerancji oraz kompromisu. Silne kultury męskie występują w Japonii, Austrii i Wenezueli. Kultura niemiecka oraz polska charakteryzują się średnim poziomem męskości³⁴.

Czwarty wymiar kultury stanowi unikanie niepewności (ang. *Uncertainty Avoidance Index – UAI*). Unikanie niepewności to stopień zagrożenia odczuwany przez członków danej kultury w obliczu sytuacji nowych, nieznanych lub niepewnych. Określa on stopień, w jakim ludzie są skłonni zaakceptować nieprzewidywalność stosunków społecznych i niepewność przyszłości. W kulturach o niskim stopniu unikania niepewności, każdy nowy dzień traktowany jest przez ludzi jako szansa i okazja do podejmowania nowych wyzwań. Akceptowalne są różnice zdań, a odmienność traktowana jest z należyтым szacunkiem i tolerancją. Z punktu widzenia organizacji, motywowanie jest oparte na potrzebie osiągnięć i uznania. W społeczeństwach charakteryzujących się wysokim stopniem unikania niepewności przyszłość traktowana jest jako zagrożenie, a wszelkie sytuacje nowe należy przewidzieć, by móc się do nich odpowiednio przygotować. Poszukuje się prawd absolutnych oraz wartości nieprzemijających. W organizacjach w kulturach o wysokim stopniu unikania niepewności, motywowanie jest oparte na poczuciu bezpieczeństwa, przynależności oraz uznaniu. Zakres i sposób unikania niepewności przez kultury w dużym stopniu warunkuje ich byt materialny, jednak musi on być połączony z odpowiednimi innymi wymiarami kultury (indywidualizm i kolektywizm)³⁵. Kulturami o niskim stopniu unikania niepewności są kraje skandynawskie, afrykańskie, USA, Kanada, Irlandia, Indie, Hongkong. Do społeczeństw o wysokim stopniu unikania niepewności należą: Grecja, Portugalia, Japonia, Polska, Belgia, Francja, Chile, Peru, Argentyna. Poziom unikania niepewności w kulturze niemieckiej jest średni.

³³ J. Mikułowski Pomorski, *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Wydawnictwo AE, Kraków 1999, s. 117.

³⁴ G. Hofstede, *Kultury i organizacje*, dz. cyt., s. 132–133.

³⁵ Tamże, s. 178–186.

Piąty typ kultury narodowej określanej jest jako orientacja długoterminowa (ang. *Long Term Orientation – LTO*). W wymiarze tym kluczowe jest rozróżnienie między długo- i krótkoterminowym nastawieniem w życiu. Orientacja długoterminowa skupia się na przyszłości, a krótkoterminowa na teraźniejszości i przeszłości. Orientację długoterminową cechuje zatem wytrwałość, kształtowanie relacji według statusu, zapobiegliwość i poczucie wstydu, podczas gdy dla orientacji krótkoterminowej znamienne jest usatkwienie i równowaga, zachowanie twarzy, poszanowanie tradycji, odwzajemnianie pozdrowień, przysług i prezentów. Silna orientacja długoterminowa jest charakterystyczna dla Chin, Japonii, Indii. Do kultur o orientacji krótkoterminowej są przede wszystkim zaliczane kultury krajów Afryki subsaharyjskiej, krajów Ameryki Środkowej³⁶. Zaproponowana przez G. Hofstede typologia kultur narodowych znalazła wielu zwolenników, jak również przeciwników. Jest to z pewnością najbardziej rozpowszechniony przykład badań międzykulturowych, a zaproponowane wymiary (typy) kultur stanowią asumpt do dalszych interdyscyplinarnych badań naukowych.

O ile klasyfikacja kultur zaproponowana przez G. Hofstede stanowi punkt odniesienia analizy różnic w otoczeniu kulturowym, to uwzględniając stopień pragmatyzmu nie sposób pominąć typologii zaproponowanej przez R. R. Gestelanda³⁷. Typologia kultur jego autorstwa oparta jest na takich wyznacznikach, jak znaczenie i rola czasu, stopień okazywania emocji, stosunek do konwenansów, nastawienie na partnera lub transakcję. Ze względu na czynnik czasu kultury dzielą się na monochroniczne (tworzenie planów i ich konsekwentna realizacja, koncentracja na jednym zagadnieniu, przestrzeganie ustalonego porządku; kraje skandynawskie i inne germańskie kraje europejskie, Ameryka Północna, Japonia) oraz kultury polichroniczne (elastyczność działania, brak działania według ściśle określonego planu, spontaniczność inicjatyw, realizacja kilku zadań jednocześnie, tendencja do przesuwania godzin i terminów spotkań; kraje arabskie, większość krajów Afryki, Ameryki Łacińskiej, kraje Azji Południowej i Południowo-Wschodniej). Biorąc pod uwagę stopień okazywania emocji, kultury można podzielić na ekspresyjne (okazywanie emocji, częsty kontakt wzrokowy, żywa gestykulacja, dotykanie rozmówcy) oraz powściągliwe (oszczędna gestykulacja, umiar-

³⁶ Tamże, s. 350–351.

³⁷ R.R. Resteland, *Różnice kulturowe a zachowania w biznesie*, tłum. H. Malarecka-Simbierowicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 131–133.

kowany kontakt wzrokowy, unikanie dotyku i zachowanie odpowiedniego dystansu przestrzennego między rozmówcami). Podział R. R. Gestelanda wyszczególnia też kultury ceremonialne, formalne (szacunek wobec osób starszych, duże znaczenie etykiety, władza jako istotny aspekt życia społecznego; kraje europejskie, kraje basenu Morza Śródziemnego, kraje arabskie, Ameryka Łacińska) oraz kultury nieceremonialne, nieformalne (egalitaryzm, dążenie do niwelowania dysproporcji społecznych, partnerskie stosunki w relacji przełożony – podwładny; USA, Kanada, Australia, Nowa Zelandia, kraje skandynawskie, Holandia). Ze względu na stosunek do zawieranych transakcji wyróżnia się natomiast kultury propartnerskie (relacje oparte na wzajemnym zaufaniu partnerów biznesowych; kraje arabskie, większość krajów Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji) oraz kultury protransakcyjne (drugorzędny charakter budowania długotrwałych relacji biznesowych, celem głównym staje się zawarcie kontraktu; kraje skandynawskie i inne kraje germańskie, kraje europejskie, Ameryka Północna, USA, Kanada, Australia, Nowa Zelandia).

W literaturze przedmiotu dużym zainteresowaniem badaczy cieszy się także typologia kultur narodowych i regionalnych zaproponowana przez F. Trompenaarsa. Wymiary kultur w jego ujęciu wyznaczone są przez trzy główne wyznaczniki, którymi są: stosunek do innych ludzi (uniwersalizm – artykularyzm; indywidualizm – kolektywizm; powściągliwość – emocjonalność; wycinkowość – całościowość; osiągnięcie statusu – przypisywanie statusu), stosunek do czasu (orientacja na przeszłość, terażniejszość i przyszłość, sekwencyjność – synchroniczność) i stosunek do otoczenia (wewnątrzsterowalność – zewnątrzsterowalność w podejmowaniu decyzji; stosunek do ekologii). F. Trompenaars wyodrębnił dodatkowo pięć regionalnych grup kulturowych: anglosaską (USA, Wielka Brytania), latynoamerykańską (Argentyna, Meksyk, Wenezuela, Brazylia), latynoeuropejską (Francja, Belgia, Hiszpania, Włochy), germańską (Austria, Niemcy, Szwajcaria, b. Czechosłowacja) i azjatycką (Japonia, Chiny, Indonezja, Hongkong, Singapur).

Zdaniem Ch. Hampden-Turner i F. Trompenaarsa, w komunikacji międzykulturowej kluczowe jest przede wszystkim rozumienie własnej kultury, a także oczekiwań dotyczących zachowań i sposobu myślenia innych ludzi. W tym kontekście, autorzy opracowali teorię siedmiu wymiarów kultury. Do wymiarów tych należą: stosunek do zasad etycznych, prawnych i wynikających ze zobowiązań międzyludzkich (uniwersalizm i partykularyzm), stosunek do jednostki i grupy

(indywidualizm i kolektywizm), sposób zachowania (powściągliwość i emocjonalność), sposób postrzegania świata (wycinkowość i całościowość), sposób wyznaczania statusu społecznego (osiąganie i przypisywanie statusu), stosunek do czasu, a także stosunek do otoczenia³⁸. Pięć spośród siedmiu wymiarów tej klasyfikacji odnosi się do relacji międzyludzkich i znajduje zastosowanie przede wszystkim w środowisku międzynarodowych korporacji. Badania przeprowadzone przez Ch. Hampden-Turner i F. Trompenaarsa miały przede wszystkim na celu identyfikację różnic kulturowych oraz ocenę ich wpływu na funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Istotą przedstawionej typologii jest, zdaniem tych autorów, „możliwość lepszego zrozumienia własnej kultury i różnic kulturowych poprzez umiejętność ich rozpoznawania i radzenia sobie z nimi w pracy zawodowej, a także przedstawienie nowego spojrzenia na dylemat »globalnie czy lokalnie«, przed którym stają firmy międzynarodowe³⁹”.

Kolejna typologia, zaproponowana przez E. T. Halla, opiera się na rozróżnieniu na kultury wysokiego i niskiego kontekstu, tj. na kultury żyjące w różnych kompozycjach czasu. Wysoka kontekstowość polega na tym, iż w kulturach tych zwraca się szczególną uwagę na zagadnienia związane z pozycją zawodową czy społeczną. W kulturach o wysokiej kontekstowości (Daleki Wschód, kraje arabskie, kraje śródziemnomorskie, kraje Czarnej Afryki, Ameryka Południowa) występuje wysoki stopień rytualizacji stosunków międzyludzkich. Charakterystyczne jest używanie tytułów naukowych i stanowisk. Kultury o niskiej kontekstowości (Europa Środkowo-Wschodnia, Australia, Ameryka Północna, Skandynawia, Niemcy, Szwajcaria) noszą natomiast znamiona o wiele mniejszej ceremonialności i rytualizacji. Pozycja społeczna i zawodowa nie są tak wyraźnie podkreślane.

Komunikacja międzykulturowa w warunkach globalizacji gospodarczej

Cechą charakterystyczną współczesnego świata jest zmiana. Dokonujące się przemiany dotyczą wszystkich aspektów rzeczywistości, obejmując swym zasięgiem kwestie ekonomiczne, polityczne, społeczne, kulturowe, aksjologiczne.

³⁸ Zob. Ch. Hampden-Turner, F. Trompenaars, *Siedem wymiarów kultury. Znaczenie różnic kulturowych w działalności gospodarczej*, tłum. B. Nawrót, Wydawnictwo Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002, s. 13–25.

³⁹ Tamże, s. 14.

Zmiany zachodzą zatem we wszystkich dziedzinach życia, wpływając w określony sposób na kondycję gospodarczą państw, regionów, grup społecznych oraz człowieka w jego wymiarze jednostkowym i grupowym. Globalizacja definiowana jest na wiele sposobów. W zależności od optyki spojrzenia naukowego, interpretacje globalizacji mają charakter ekonomiczny, socjologiczny, polityczny, kulturowy lub techniczny⁴⁰. Globalizacja jest głównym i nadrzędnym pojęciem dyskursu na temat zmiany społecznej, służącym do opisu zjawisk zachodzących zarówno na poziomie gospodarki, polityki, jak i systemu kulturowego⁴¹. Według M. Albrowa, globalizacja „odnosi się do tych wszystkich procesów, w wyniku których narody świata zostają włączone w jedno światowe społeczeństwo – społeczeństwo globalne”⁴². Z przytoczonej definicji wnioskować można, iż procesy globalizacyjne generować mogą szereg różnorodnych problemów, zwłaszcza w kontekście komunikacji międzykulturowej. Podstawową trudnością w świecie pojmowanym jako „globalna wioska” jest różnorodność kulturowa i związana z nią nietolerancja odmienności. Wymiar socjologiczny procesu globalizacji odnosi się do globalności w sensie strukturalnym, czyli wyraża załamanie się sztywnych granic społeczeństw narodowych i erupcję wielości form organizacji społecznej zarówno na poziomie ponadnarodowym, jak i lokalnym czy regionalnym. Formy te przybierają postać sieci światowych korporacji, organizacji międzynarodowych i pozarządowych, towarzystw regionalnych czy municypalnych (miejskich), grup religijnych i kulturowych, a także istnieją w przestrzeni wirtualnej wspólnot użytkowników różnych form łączności komputerowej⁴³. Globalizacja oznacza, że w coraz większym stopniu wszyscy żyjemy w „jednym świecie”, a co za tym idzie, jednostki, grupy i narody są coraz silniej powiązane i uzależnione od siebie wzajemnie. Globalizację rozpatrywać zatem można jako proces występujący w gospodarce światowej i charakteryzujący się przede wszystkim nasileniem przepływu dóbr, kapitału i siły roboczej w skali ogólnoswiatowej, rozwojem transportu, komunikacji, łączności oraz szybkim przepływem informacji w różnych mediach.

⁴⁰ A. Muller, *Globalizacja – mit czy rzeczywistość?*, [w:] *Globalizacja od A do Z*, red. E. Czarny, NBP, Warszawa 2004, s. 37.

⁴¹ *Encyklopedia socjologii*, t. I: A–J, hasło przedmiotowe: globalizacja, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 241–242.

⁴² M. Albrow, *Introduction*, [w:] *Globalization, Knowledge and Society: Readings from International Sociology*, red. M. Albrow, E. King, SAGE Publications, London 1990, s. 9.

⁴³ *Encyklopedia socjologii*, dz. cyt., s. 242.

Współczesnej ewolucji gospodarczej towarzyszą przeobrażenia w sferze politycznej, ustrojowej, społecznej i kulturowej, prowadzące do zbliżenia w tym zakresie między państwami, narodami i społecznościami⁴⁴. Współczesna przemiana epok gospodarczych – od gospodarki industrialnej do gospodarki opartej na wiedzy – określana też mianem globalizacji – postawiła przed cywilizacją nowe wyzwania. Wynikają one przede wszystkim z charakterystycznego dla przełomu chaosu kulturowego, który przejawia się przede wszystkim w aspektach antropologicznych i aksjologicznych. Nieustanne przeobrażenia rzeczywistości stwarzają potrzebę poszukiwania takich rozwiązań, które pozwalałyby skutecznie rozwiązywać realne problemy współczesnego świata. Następujące na świecie zmiany ekonomiczne, społeczne, technologiczne, polityczne, ekologiczne i przestrzenne doprowadziły do nasilenia się tendencji globalizacyjnych⁴⁵. Globalizacja w wymiarze gospodarczym oznacza rozszerzanie się systemu kapitalistycznego na coraz większy obszar kuli ziemskiej oraz transformację lokalnych gospodarek w jeden, globalny system. Następuje ujednoczenie rynków, unifikacja produktów, zniesienie większości barier występujących w handlu międzynarodowym i powstanie ogólnoswiatowych koncernów i korporacji. Pod względem gospodarczym korporacje są silniejsze od większości państw. W wymiarze społecznym globalizacja jest rezultatem rozwoju masowej turystyki, wzmożonych migracji, komercjalizacji produktów kulturowych oraz rozprzestrzeniania się ideologii konsumeryzmu. Wymiar kulturowy globalizacji związany jest z dyfuzją, upodobnieniem się i wymieszaniem wzorów kulturowych, zwłaszcza w sferze konsumpcji, czego wyrazem jest macdonaldyzacja, hybrydyzacja, kreolizacja w obrębie globalnej ekumeny. Wzorce kulturowe znacznie ujednoczyły się, następuje mieszanie się elementów kulturowych bądź nawet zanik niektórych kultur lokalnych. Globalizacja na nowo zdefiniowała dotychczasowe postrzeganie tożsamości, która podlega zmianom, będącymi wynikiem otwartości społeczeństwa na nowe doświadczenia, dyfuzji elementów kulturowych w wyniku procesów globalizacyjnych. Kultura i dokonania gospodarcze są ze sobą zatem powiązane, a zmiana w jednej z tych dziedzin jest przyczynkiem

⁴⁴ T. Wawak, *Zmieniające się przedsiębiorstwa w zmieniającej politycznie Europie*, Wydawnictwo Informacji Ekonomicznej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2000, s. 114.

⁴⁵ A. Rutkowska, *Ekonomia społeczna w dobie globalizacji*, [w:] *Otoczenie współczesnych przedsiębiorstw – specyfika i zmiany*, red. A. Zielińska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2012, s. 257–275.

do zachodzenia zmian w drugiej. Zauważa się również, że w sferze kultury zaznaczają się trzy zasadnicze procesy: komercjalizacja, uniformizacja oraz próby włączania wartości regionalnych do światowego obiegu dóbr i wartości kultury.

Zjawisku globalizacji towarzyszy przeciwstawna tendencja, którą jest lokalizacja. Ta zaś łączy się z lokalizmem, partykularyzmem i fragmentacją, które łącznie kreują antyglobalizację. Nie oznacza to jednak, że segregacja przestrzenna, separacja i wykluczenie nie stanowią składowych elementów globalizacji. Jak zauważa Z. Bauman, bycie globalizowanym nie zawsze oznacza to samo. To, co jednym jawi się jako globalizacja, dla innych oznacza lokalizację. Lokalizacja to niemożność wyrwania się z rodzimego środowiska i skutkująca trwałym przypisaniem do określonego terytorium⁴⁶. W skrajnej postaci może ona prowadzić do powstania fundamentalizmu i nacjonalizmu, które stanowią ostrą reakcją na procesy globalizacyjne. Mamy wówczas do czynienia z lokalizmem, partykularyzmem, będącym sprzeciwem wobec uniwersalizującym i unifikującym tendencjom globalizacji. Swoista moda na odkrywanie i wymyślanie kultur lokalnych i regionalnych wpisuje się w zjawisko renesansu etniczności. Tradycyjny lokalizm oznaczał świadomą izolację przestrzenną, społeczną i kulturową danej grupy. Dziś jednak tak rozumiany lokalizm nie jest już praktycznie możliwy. Globalizacja, globalizacja i lokalizm mają swe źródła w dwóch konkurencyjnych koncepcjach filozofii politycznej: liberalnej i komunitariańskiej. Liberalizm afirmuje rynek, wolną konkurencję i indywidualizm. U podstaw koncepcji komunitariańskiej leżą natomiast wspólnotowe źródła życia społecznego, partycypacja obywateli w życiu publicznym i upodmiotowienie społeczności lokalnych. Związany z tą koncepcją lokalizm wyraża bardzo wysoką ocenę przypisywaną konkretnemu miejscu na ziemi i przekonanie o możliwości samostanowienia o sobie w najbliższym otoczeniu.

Mnogość i wieloaspektowość pojęcia kultury implikuje interdyscyplinarny charakter badań podejmowanych przez przedstawicieli takich dyscyplin naukowych jak socjologia, antropologia, psychologia, filozofia czy ekonomia. Kultura rozumiana być może jako całościowy duchowy i materialny dorobek ludzkości, wytworzonego w ogólnym rozwoju historycznym. Jest ona komunikacyjną przestrzenią międzyludzką, w której nieustannie zachodzą procesy społeczne, gospodarcze, intelektualne, twórcze oraz akty wymiany wartości i idei. Dobrobyt ekonomiczny oraz dostępność dóbr materialnych stały się współcześnie jednym

⁴⁶ Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika?* Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000, s. 22–30.

z wyznaczników stopnia rozwoju cywilizacji. Związki między ekonomią a kulturą mają charakter dwustronny i oparte są za zasadzie sprzężenia zwrotnego. Wpływ kultury na ekonomię przejawia się w definiowaniu sfery gospodarczej, gdzie kultura tworzy podstawowe kategorie pojęciowe i schematy interpretacyjne, określając jednocześnie ramy działalności ekonomicznej. W ujęciu regulacyjnym kultura natomiast nakłada ograniczenia na ludzkie działanie, określając obowiązujący katalog zasad i norm postępowania. Kultura definiuje tym samym obszar możliwości jednostki, granice podejmowanych działań i stopień swobody podejmowania decyzji, kreuje aktorów na rynku oraz w znaczący sposób kształtuje ich preferencje.

W literaturze przedmiotu istnieją różne interpretacje wzajemnych powiązań ekonomii i kultury. Podejmowanym problemem badawczym jest między innymi kwestia dotycząca odpowiedzi na pytanie czy głównym impulsem ludzkich zachowań jest ekonomia czy kultura. Pośrednie stanowisko realizuje pojęcie kosmologii wprowadzone przez M. Douglas. W zaproponowanej przez nią sieciowo-grupowej analizie, złożoność społeczeństwa zredukowana jest do czterech typów mających wskazać formy uczestnictwa w grupie. Kosmologie ujęte jako efekt interakcji społecznych nie są uznawane tylko jako element naturalnego porządku. Zostały one podzielone na cztery grupy związane z dominującym typem kontroli społecznej. W indywidualizmie społeczeństwo, działając zgodnie z zasadą *fair play*, jest wolnokonkurencyjne. W fatalizmie zakłada się, że pomimo braku solidarności grupowej jednostki podlegają oddziaływaniu struktury społecznej, która ogranicza działania z racji zajmowanej w społeczeństwie pozycji. Kolejną formą jest tzw. przypisanie, gdzie jednostki mają jasno wytyczone miejsce w strukturze społecznej, żyją w zamkniętych grupach, w których istnieje maksymalna kontrola przy respektowaniu narzuconych norm. Egalitaryzm natomiast cechuje brak hierarchii, pomimo silnych związków występujących wewnątrz grupy. Analiza kosmologiczna może stać się odpowiedzią na spory między deterministami oraz zwolennikami indywidualnej możliwości wyboru. Według M. Douglas, przekonania i wartości są reakcją na warunki społeczne, pomagają one uzasadnić własne zachowania w kontekście relacji z innymi osobami⁴⁷. Można by rzec, że uwarunkowania kulturowe w fundamentalny sposób konstytuują sferę gospodarczą państw narodowych, determinują warunki prowadzenia działalności gospodarczej

⁴⁷ L. Czarkowska, *Antropologia ekonomiczna, elementy teorii*, Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania, Warszawa 1999, s. 25–40.

oraz określają społecznie akceptowalne zasady wymiany rynkowej. Kultura ekonomiczna w tym kontekście jest agregatem systemów wartości, schematów poznawczych oraz wzorców zachowań podmiotów rynkowych. Postawy, przekonania, oceny i wartości mające związek z aktywnością ekonomiczną jednostek lub organizacji, istotne zwłaszcza w procesie komunikacji międzykulturowej, kształtują preferencje w kwestii produkcji, wymiany i konsumpcji dóbr. Uwarunkowania kulturowe wpływają na funkcjonowanie instytucji ekonomicznych oraz społecznych, tworząc określony ład i porządek społeczno-ekonomiczny. Fundamentalnym kryterium wartościowania ekonomicznego w klasycznym modelu rynku jest racjonalność i efektywność działań. Poszukując komponentów kultury ekonomicznej, należy zdawać sobie sprawę z tego, iż każde konkretne działanie podmiotu gospodarującego jest zawsze pochodną dwóch czynników: motywów i bodźców o ściśle ekonomicznym charakterze oraz czynników pozagospodarczych, które pomimo faktu, iż nie są immamentnie zawarte w sferze gospodarczej, to jednak wywierają na nią duży wpływ. Wynika to z faktu, że determinanty pozaekonomiczne kształtowane są w procesie historycznej ewolucji społeczeństw i są efektem ustaleń poczynionych na płaszczyźnie moralnej i etycznej. Należy jednak podkreślić, że czynniki ekonomiczne oraz pozagospodarcze działają łącznie⁴⁸.

Podsumowanie

Kultura na przestrzeni wieków stanowiła przedmiot licznych badań o charakterze interdyscyplinarnym. Różne płaszczyzny analizy stały się podstawą formułowania wielu różnorodnych klasyfikacji kultur, stanowiących źródło informacji o charakterze narodowym, relacjach między jednostką a społeczeństwem (państwem), tradycjach, zwyczajach, czy zachowaniach ekonomicznych podmiotów gospodarczych. Wiedza na temat różnic kulturowych w istotny sposób wpływa na nawiązywanie, budowanie i podtrzymywanie pozytywnych relacji między kulturami poszczególnych narodów. Odmienność narodowa może być źródłem zagrożeń, zwłaszcza w obliczu nietolerancji kulturowej, lecz również może stwarzać wiele możliwości pokojowej koegzystencji między reprezentantami poszczególnych narodowości, co jest szczególnie istotne w dobie zglobalizowanego świata.

⁴⁸ L. Cliggett, R.R. Wilk, *Ekonomie i kultury. Podstawy antropologii ekonomicznej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2011.

Badania nad skuteczną i efektywną komunikacją międzykulturową – z uwzględnieniem typów kultur, a także warunków prowadzenia międzynarodowej działalności gospodarczej – wydają się być zatem ze wszelkich miar uzasadnione.

Bibliografia

- Albrow M., *Introduction*, [w:] *Globalization, Knowledge and Society: Readings from International Sociology*, red. M. Albrow, E. King, SAGE Publications, London 1990.
- Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika?*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000.
- Cliggett L., Wilk R.R., *Ekonomie i kultury. Podstawy antropologii ekonomicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Czarkowska L., *Antropologia ekonomiczna, elementy teorii*, Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania, Warszawa 1999.
- Czerwiński M., *Kultura i jej badanie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985.
- Bednarski F.W., *Teologia kultury*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2000.
- Dzięcielska S., *Znaczenie różnic kulturowych w zarządzaniu*, „Seria SWSPiZ: Studia i monografie” 2009, nr 22.
- Encyklopedia socjologii*, t. I, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
- Fras J., *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1996.
- Hall E. T., *Bezgłośny język*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.
- Hall E. T., *Poza kulturą*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.
- Hampden-Turner Ch., Trompenaars F., *Siedem wymiarów kultury. Znaczenie różnic kulturowych w działalności gospodarczej*, tłum. B. Nawrót, Wydawnictwo Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002.
- Hofstede G., *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*, tłum. M. Durska, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
- Jaruga-Nowacka I., *Polityka wielokulturowości*, [w:] *Materiały z konferencji: Wielokulturowość i migracje*, red. M. Kozień, PROXENIA, Warszawa 2005.
- Kluckhohn C., *Badanie kultury*, tłum. brak danych, [w:] *Elementy teorii socjologicznych*, red. J. Szacki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975.
- Mazurkiewicz P., *Europeizacja Europy*, Wydawnictwo: Studium Generale Europa, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2001.
- Mikułowski Pomorski J., *Jak narody świata porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2012.

- Mikułowski Pomorski J., *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2003.
- Muller A., *Globalizacja – mit czy rzeczywistość?*, [w:] *Globalizacja od A do Z*, red. E. Czarny, NBP, Warszawa 2004.
- Olszewska-Dyoniziak B., *Człowiek – Kultura – Osobowość. Wstęp do klasycznej antropologii kulturowej*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2001.
- Piskozub A., *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2000.
- Resteland R.R., *Różnice kulturowe a zachowania w biznesie*, tłum. H. Malarecka-Simbierowicz H., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Rutkowska A., *Ekonomia społeczna w dobie globalizacji*, [w:] *Otoczenie współczesnych przedsiębiorstw – specyfika i zmiany*, red. Zielińska, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2012, s. 257–275.
- Słownik Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Sokolewicz Z., *Wprowadzenie do etnologii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974.
- Szopski M., *Komunikowanie międzykulturowe*, WSiP, Warszawa 2005.
- Tkocz S., *Gość w domu*, „Gość Niedzielny” 2002, nr 28.
- Wawak T., *Zmieniające się przedsiębiorstwa w zmieniającej politycznie Europie*, Wydawnictwo Informacji Ekonomicznej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2000.
- Zaporowski A., *Czy komunikacja międzykulturowa jest możliwa? Strategia kulturoznawcza*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2006.
- Zuber M., *Komunikowanie międzykulturowe*, [w:] *Studia z teorii komunikowania masowego*, red. B. Dobek-Ostrowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.
- <http://fabryka-jezyka.bn.org.pl/?p=600> [dostęp: 23.01.2018].
- <http://www.laboratoriumkultury.us.edu.pl/?p=31532> [dostęp: 23.01.2018].
- http://wyborcza.pl/piatekekstra/1,129155,15967884,Wschod_kontra_Zachod.html [dostęp: 23.01.2018].

Summary

Cultural and economic aspects of intercultural communication

The article reviews various cultural classifications and typologies (concept of G. Hofstede, F. Trompenaars, R. R. Gesteland, Ch. Hampden-Turner, E. T. Hall). An attempt was also made to determine the impact of cultural conditions on the economic sphere and identify the economic aspects of intercultural communication. Cultural determinants influence the functioning of economic and social institutions, creating a specific socio-economic order and order. Economic development, on the other hand, determines the cultural development of society, also

indirectly affecting economic well-being and improving the living conditions of individuals. The need for intercultural communication is particularly evident in the conditions of economic globalization and related processes of unification of markets, unification of products, elimination of barriers in international trade and expansion of global corporations and corporations. The cultural dimension of globalization is connected with the diffusion, assimilation and mixing of cultural patterns, especially in the sphere of consumption. Globalization is accompanied by the opposite to it location which is connected with locality, particularity and fragmentation, which together create anti-globalization. Contemporary conditions imply various forms of intercultural communication: cross-cultural, intercultural, international and global.

Keywords: culture, multiculturalism, economy of culture

Zusammenfassung

Kulturökonomische Aspekte der interkulturellen Kommunikation

Im Artikel wurde ein Überblick über unterschiedliche Klassifizierungen und Typologien von Kulturen (die Konzepte von G. Hofstede, F. Trompenaars, R.R. Gesteland, Ch. Hampden-Turner, E.T. Hall) gegeben. Es wurden auch der Einfluss der kulturellen Bedingungen auf die wirtschaftliche Sphäre sowie ökonomische Aspekte der interkulturellen Kommunikation bestimmt. Kulturelle Bedingtheiten beeinflussen das Funktionieren von ökonomischen und sozialen Institutionen, indem sie eine bestimmte sozial-ökonomische Ordnung schaffen. Die wirtschaftliche Entwicklung bedingt die kulturelle Entwicklung der Gesellschaft und beeinflusst auch mittelbar den ökonomischen Wohlstand und die Verbesserung von Lebensbedingungen der Individuen. Der Bedarf an interkultureller Kommunikation kommt besonders unter den Umständen der wirtschaftlichen Globalisierung und der mit ihnen verbundenen Prozesse der Vereinheitlichung von Märkten, der Unifizierung von Produkten, der Beseitigung von Hindernissen im internationalen Handel und der expansiven Aktivität von weltweiten Konzernen zum Vorschein. Der kulturelle Ausmaß der Globalisierung ist mit der Diffusion, der Angleichung und der Vermischung von Kulturleitbildern besonders im Konsumbereich verbunden. Die Globalisierung begleitet die ihr entgegengesetzte Lokalisierung, die sich mit Lokalismus, Partikularismus und Fragmentierung verbindet. Gegenwärtige Bedingtheiten implizieren folglich verschiedene Formen der interkulturellen Kommunikation: eine interkulturelle, zwischenkulturelle, internationale und globale.

Schlüsselworte: Kultur, Multikulturalismus, Ökonomie der Kultur

Ins Deutsche übersetzt von Anna Pastuszka

Information about Author:

ANNA RUTKOWSKA, Ph.D., Faculty of Economic Sciences, University of Warmia and Mazury in Olsztyn; address for correspondence: Faculty of Economic Sciences UWM, ul. M. Oczapowskiego 4, PL 10-719 Olsztyn. E-mail: anna.rutkowska@uwm.edu.pl

